

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЯК ОСНОВНЕ ПОНЯТТЯ ТА КРИТЕРІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

©2020 ОТЕНКО І. П.

УДК 658:005.336.1:303.

JEL: P42; P47

Отенко І. П. Ефективність як основне поняття та критерій діяльності підприємства

Метою статті є аналіз ефективності як основного поняття та критерію діяльності підприємства. Розглянуто еволюцію поняття «ефективність діяльності підприємства», систематизовано погляди дослідників на визначення цього поняття. В основному дослідники пропонують розглядати ефективність як відношення результату до витрат, або як траєкторію функціонування підприємства. Для здійснення комплексної оцінки ефективності діяльності підприємства запропоновано проводити оцінку за такими критеріями: економічна ефективність виробництва (рівень задоволення потреб ринку, виробництво продукції на одиницю витрат ресурсів, витрати на одиницю товарної продукції, тощо); ефективність використання праці (трудомісткість одиниці продукції, відносно вивільнення працівників); ефективність використання основних виробничих фондів (фондовіддача основних фондів, фондомісткість продукції); ефективність використання матеріальних ресурсів (матеріаломісткість продукції, матеріаловіддача); ефективність використання фінансових та інвестиційних коштів (коефіцієнт оборотності оборотних коштів, тривалість одного обороту нормованих оборотних коштів, відносно вивільнення оборотних коштів, питоми капіталовкладення, капіталовкладення на одиницю введених потужностей, рентабельність інвестицій); якість продукції (економічний ефект від поліпшення якості продукції); фінансово-економічні показники (ліквідності, платоспроможності); ефективність використання активів (фондовіддача, оборотність всіх активів). Результати проведених досліджень є підґрунтям для аналізу ефективності діяльності підприємства та вибору напрямів його подальшої діяльності. Перспективою досліджень у даному напрямі є розробка методичного забезпечення щодо вибору напрямів подальшої діяльності підприємства.

Ключові слова: ефективність, діяльність, підприємство, оцінка, поняття, критерій.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-6-190-195>

Табл.: 1. **Бібл.:** 17.

Отенко Ірина Павлівна – доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри міжнародного бізнесу та економічного аналізу, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця (просп. Науки, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: otenkoip@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7849-2381>

SPIN: AuthorID: 402251

УДК 658:005.336.1:303.

JEL: P42; P47

Отенко И. П. Эффективность как основное понятие и критерий деятельности предприятия

Цель статьи заключается в анализе эффективности как основного понятия и критерия деятельности предприятия. Рассмотрена эволюция понятия «эффективность деятельности предприятия», систематизированы взгляды исследователей на определение этого понятия. В основном исследователи предлагают рассматривать эффективность как отношение результата к затратам, или как траекторию функционирования предприятия. Для осуществления комплексной оценки эффективности деятельности предприятия предложено проводить оценку по следующим критериям: экономическая эффективность производства (уровень удовлетворения потребностей рынка, производство продукции на единицу затрат ресурсов, затраты на единицу товарной продукции); эффективность использования труда (трудоемкость единицы продукции, относительное высвобождение работников); эффективность использования основных производственных фондов (фондоотдача основных фондов, фондоемкость продукции); эффективность использования материальных ресурсов (материалоемкость продукции, материалотдача); эффективность использования финансовых и инвестиционных средств (коэффициент оборачиваемости оборотных средств, продолжительность одного оборота нормируемых оборотных средств, относительное высвобождение оборотных средств, удельные капиталовложения, капиталовложения на единицу введенных мощностей, рентабельность инвестиций); качество продукции (экономический эффект от улучшения качества продукции); финансово-экономические показатели (ликвидности, платежеспособности); эффективность использования активов (фондоотдача, оборачиваемость всех активов). Результаты проведенных исследований являются основой для анализа эффективности деятельности предприятия и выбора направлений его дальнейшей деятельности. Перспективой исследований в данном направлении является разработка методического обеспечения по выбору направлений дальнейшей деятельности предприятия.

Ключевые слова: эффективность, деятельность, предприятие, оценка, понятие, критерий.

Табл.: 1. **Библ.:** 17.

Отенко Ирина Павловна – доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой международного бизнеса и экономического анализа, Харьковский национальный экономический университет им. С. Кузнеця (просп. Науки, 9а, Харьков, 61166, Украина)

E-mail: otenkoip@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7849-2381>

SPIN: AuthorID: 402251

UDC 658:005.336.1:303.

JEL: P42; P47

Otenko I. P. Efficiency as the Main Concept and Criterion of the Enterprise's Activity

The article is aimed at analyzing the efficiency as the basic concept and criterion of the enterprise's activity. The evolution of the concept of «efficiency of the enterprise's activity» is considered, the views of researchers on the definition of this concept are systematized. Basically, the researchers suggest that efficiency is considered as a ratio of results to costs, or as a trajectory of operation of an enterprise. In order to carry out a comprehensive evaluation of the enterprise's performance, it is proposed to carry out an evaluation on the following criteria: economic efficiency of production (level of satisfying the market demand, production per unit of resource costs, costs of a production unit); efficiency of labor use (labor intensity of a production unit, relative release of workers); efficiency of use of

the main production funds (return on main funds, fund intensity of production); efficiency of use of material resources (material intensity of production, material output); efficiency of use of financial and investment means (working capital turnover ratio, duration of one turnover of standardized working capital, relative release of working capital, relative capital investments, investment per unit of introduced capacities, profitability of investments); production quality (economic effect of improving the product quality); financial and economic indicators (liquidity, solvency); efficiency of the use of assets (return on funds, turnover of all assets). The results of the carried out research constitute the basis for the analysis of efficiency of the enterprise's performance and the choice of the directions of its further activities. Prospect of research in this direction is the development of a methodical support for the choice of directions of the future activities of enterprise.

Keywords: efficiency, activity, enterprise, evaluation, concept, criterion.

Tabl.: 1. **Bibl.:** 17.

Otenko Iryna P. – D. Sc. (Economics), Professor, Head of the Department of International Business and Economic Analysis, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9a Nauky Ave., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: otenkoip@gmail.com.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7849-2381>

SPIN: AuthorID: 402251

В умовах сучасних реалій питання визначення ефективності функціонування підприємства стає все більш актуальним. Це обумовлюється не тільки функціонуванням підприємств, що постійно трансформуються, але й високим рівнем конкуренції на більшості ринків. Разом із тим актуальним залишається питання формування та використання універсального кількісного показника, який є критерієм ефективності здійснення всіх видів діяльності підприємства та свідчить про його успішність.

У теперішній час існують численні наукові дослідження з вивчення теоретичних і практичних аспектів ефективності діяльності підприємства: М. Алле [1; 17], І. Б. Олексів [2], Т. А. Говорушко, Н. І. Климаш [3], У. Детмер [4], С. В. Мочерний [5], Й. С. Завадський, Г. В. Осовська, О. О. Юшкевич [6], Р. Каплан, Д. Нортон [7], Дж. К. Лайкер [8], В. Н. Некрасов, В. Н. Овчинников, В. В. Секретарюк [9], О. В. Пісковець [10], А. Ю. Погребняк, І. М. Ліннік [11], В. В. Прядко [12], Г. В. Савицька [13], К. В. Сухарева, А. А. Колодьянова [14], О. В. Хмелевський [15], Г. Емерсон [16]. Однак в умовах динамічного оточуючого та внутрішнього середовища підприємства питання ефективності як основного поняття та критерію його діяльності постійно потребує актуалізації та розвитку.

Метою статті є аналіз ефективності як основного поняття та критерію діяльності підприємства.

Поняття «ефективність» походить від латинського та означає «приносити користь». Похідними від нього є іменники «здійснення», «результат» і «результативність» [5, с. 508].

У словнику економічних термінів ефективність (англ. – *efficiency, effectiveness*) розглядається як: 1. Співвідношення між результатами виробничо-господарської діяльності самостійного суб'єкта та використаними для одержання цих результатів матеріальними, трудовими та фінансовими ресурсами (затратами). 2. В економіці та в менеджменті – максимізація результату при мінімальних витратах [6, с. 89].

Поняття «ефективність» пов'язане з цілеспрямованою людською діяльністю – як самостійною, так і в рамках суб'єкта господарювання, яка здійснюється з певним рівнем раціональності. Досить часто

науковці [3; 10; 11; 14] ефективність отожднюють з результативністю. Якщо результатом будь-якої діяльності є продукт або послуга, які не задовольняють певним вимогам, то такий результат є неефективним, тобто неефективною була і сама діяльність.

Зокрема, на думку В. В. Прядка, категорія, що відображає рівень функціонування виробничих ресурсів, є категорією продуктивності ресурсного потенціалу виробництва, та її потрібно розглядати як вихідну, первинну відносно до категорії ефективності [12, с. 70]. Ефективність виробництва – категорія, яка характеризує віддачу, результативність виробництва, яка свідчить не лише про приріст виробництва, а і про те, яким чином і за рахунок використання яких саме ресурсів було досягнуто цей результат.

Тобто економічна ефективність характеризує зв'язок між обсягом ресурсів і кількістю та якістю продукту, який було вироблено. Мочерний С. В., Некрасов В. Н. та ін. стверджують, що економічна ефективність – це досягнення найбільших результатів за найменших затрат живої й уречевленої праці [9, с. 265].

Важливою при визначенні та плануванні ефективності є теорія обмежень Е. Голдратта [4], що ґрунтується на управлінні ключовим обмеженням системи та визначає успіх і ефективність її в цілому. Ефективність за Е. Голдраттом – це швидкість досягнення мети з мінімально можливими витратами без урізання мети за змістом [4]. Теорія обмежень (англ. *Theory of constraints – TOC*) призначена для своєчасного виявлення «вузьких місць» господарської діяльності підприємства як «пошкоджених» елементів цілісної бізнес-системи.

Е. Голдратт розглядає три взаємопов'язані показники ефективності прийнятих рішень: *throughput* (швидкість генерації доходу – грошового потоку, або продуктивність генерації дохідного грошового потоку), *inventory* (у контексті – зв'язаний капітал), *operating expenses* (операційні витрати стосовно часу, тобто швидкість витрачання коштів на основну діяльність). Отже, ефективне рішення в будь-якому разі має привести до збільшення генерації доходу в одиницю часу (*throughput*) [4].

М. Алле вважає ефективність виробництва джерелом прогресу людства [1]. Розподіл доходів, за М. Алле, має забезпечувати достатнє стимулювання ефективності та бути соціально прийнятним [1, с. 3–24]. Фактично автор вперше згадує економічну та соціальну ефективність. Економічний зміст цієї категорії віддзеркалює здатність будь-якої підприємницької діяльності відтворювати витрати і формувати резерви, застосування яких доцільно для забезпечення розвитку підприємства. Тому ключовим завданням діяльності будь-якого підприємства є забезпечення належного рівня ефективності його діяльності.

Г. Емерсон дотримувався думки, що «головною турботою управлінця має бути ефективність» [16, с. 117]. Це є актуальним і в умовах сучасних реалій, але кількість видів ефективності постійно поширюється, а методи її оцінки постійно трансформуються.

Окрім того, ефективність розглядається і як синергетичний результат безперервного вдосконалення операційних, управлінських і допоміжних процесів, які розглядаються в японській концепції кайдзен [8]. Головним критерієм ефективності в системі менеджменту згідно з концепцією кайдзен є нульові витрати та мінімально можливі витрати, тобто виявлення та усунення всіх видів втрат і скорочення витрат діяльності за рахунок відстеження та елімінації непродуктивних витрат будь-якого походження [8].

Теорія маржиналізму та економічний аналіз також служать підґрунтям оцінки ефективності діяльності підприємства, яка ґрунтується на визначенні граничного доходу та граничних витрат, що відповідають певному обсягу виробництва і реалізації продукції та максимізації прибутку господарського суб'єкта [5, с. 350–354].

Хмелевський О. В. визначає ефективність як здатність підприємства здійснювати рентабельну діяльність, генерувати прибуток, зберігати та нарощувати платоспроможність, забезпечуючи поступове стабільне зростання та розвиток. Ефективність безпосередньо залежить від обсягів прибутку суб'єкта господарювання. Як зазначає автор, вона має два прояви – позитивний у вигляді прибутковості та негативний у вигляді збитковості. На думку автора, основою такого прояву є результат господарської діяльності – позитивний (прибуток), нульовий – (беззбитковість) та негативний (збиток) [15, с. 50–53].

У теперішній час немає єдиного загальноприйнятого показника рівня економічної ефективності підприємства. У існуючих методичних підходах до визначення ефективності в чисельнику формули може бути використано: валовий, балансовий, операційний, чистий прибуток, тоді як у знаменнику – середні показники загального капіталу (загальні активи), основного капіталу (довгострокові активи), оборотного капіталу (поточні активи). Не викликає сумнівів те, що процес оцінювання ефективності буде

постійно вдосконалюватися під впливом різноманітних чинників, які постійно будуть з'являтися з розвитком суспільства в цілому, а також з появою нових загроз його існуванню.

Отже, ефективність виробництва в загальному вигляді є складною економічною категорією, що відображає співвідношення між одержаними результатами та затраченими на їх досягнення ресурсами [10].

Розглянемо основні методичні підходи до аналізу ефективності діяльності підприємства.

Олексів І. Б. пропонує застосовувати модель урахування інтересів груп економічного впливу підприємства (власники та менеджери, споживачі, працівники, постачальники) [2]. Запропонована автором модель дозволяє аналізувати зміни фінансової ефективності діяльності організації при змінах у врахуванні інтересів певної групи економічного впливу підприємства, а також оцінити вплив впровадження заходів, що спрямовані на врахування інтересів груп економічного впливу, на економічну ефективність діяльності підприємства.

Сухарева К. В., Колодьянова А. А. вважають за доцільне для оцінки ефективності діяльності підприємства використання методу побудови багатокутника ефективності, тобто коли загальна ефективність підприємства розраховується як площа багатокутника, який утворюють 8 векторів-промінів [14]. Автори вважають, що перевагою даного методу є рівноцінність кожної складової ефективності підприємства, але в кожному пропонують включити значну кількість показників, які, відповідно, характеризуються певним рівнем кореляційного зв'язку та формуванням компенсаторного ефекту.

Широкого розповсюдження набула концепція збалансованої системи показників (*Balanced Scorecard – BSC*), яка ґрунтується на таких складових: 1) фінансова – оцінює економічні наслідки вже вжитих дій; 2) клієнтська – характеризує взаємини зі споживачами продукції, а також численні якісні параметри, що впливають на рівень задоволеності клієнтів; 3) внутрішніх бізнес-процесів, від яких залежить як задоволеність клієнтів, так і вирішення фінансових завдань; 4) навчання та розвитку персоналу, в межах якої оцінюється інфраструктура, що забезпечує стабільне довгострокове зростання та здатність вдосконалюватися в майбутньому [7].

Говорушко Т. А., Климаш Н. І. вказують на те, що в теперішній час для проведення аналізу ефективності діяльності підприємства виділяють такі основні методичні підходи [3]:

- ★ *ринковий* – використовують для того, щоб здійснити порівняння даного підприємства з аналогічним. Перевагою є його об'єктивність та актуальність. Недоліком є його складність

- застосування, оскільки може виникнути проблема браку даних або їх недостовірності;
- ✦ *дохідний* – ґрунтується на доходах, які створені на прогнозній вартості майна, і переважно на позиції покупця. Перевагою є врахування зміни вартості у часі. Недоліком є значна трудомісткість;
- ✦ *витратний* – ґрунтується на тому, що ефективність діяльності підприємства відображають його витрати. Перевагою є оцінювання реально існуючих активів. Недоліком є часте неврахування вартості нематеріальних активів та гудвілу.

Перелічені підходи ґрунтуються на застосуванні таких методів:

- ✦ модель Дюпона;
- ✦ ROI (рентабельність інвестицій);
- ✦ EPS (чистий прибуток на одну акцію);
- ✦ ROE (дохідність акціонерного капіталу);
- ✦ ROA (дохідність чистих активів);
- ✦ CF (грошовий потік);
- ✦ EVA (економічна додана вартість);
- ✦ EBITFA (операційний прибуток);
- ✦ MVA (ринкова додана вартість);
- ✦ BSC (збалансована система показників);
- ✦ CVA (грошова додана вартість);
- ✦ TSR (показник сукупної акціонерної доходності);
- ✦ CFROI (грошовий потік віддачі на інвестований капітал) [11].

Вищезазначені методи поступово починають використовуватися у вітчизняній економіці, але значного розповсюдження ще не отримали. Переважно вони використовуються на підприємствах з іноземними інвестиціями. Практика свідчить, що ті підприємства, які використовують сучасні методи аналізу ефективності діяльності, значно краще оптимізували діяльність та значним чином підвищили її ефективність.

Поряд із тим, з розвитком підприємницької діяльності система методів оцінки діяльності ефективності постійно оновлюється, з'являються новіші, ефективніші, складніші в застосуванні методи. Показники діяльності, залежно від значення їх розрахунку, можна класифікувати таким чином [3]:

- ✦ показники залишкового прибутку;
- ✦ показники грошових потоків;
- ✦ показники, засновані на ринкових оцінках;
- ✦ відносні показники;
- ✦ показники зростання.

Як уже зазначалося, застосування нових методів у вітчизняній практиці має певну низку перешкод, а саме:

- ✦ складність збору достовірної та актуальної інформації;
- ✦ недостатній рівень кваліфікації персоналу;

- ✦ відсутність чіткої процедури;
- ✦ відсутність належного програмного забезпечення щодо здійснення розрахунків актуальних показників.

Таким чином, здійснений аналіз підходів до визначення сутності поняття «ефективність» означає його комплексний характер. Складність поняття «ефективність» вимагає застосування сукупності критеріїв, які дозволять всебічно оцінити всі напрями діяльності підприємства та прийняти ґрунтовне рішення (табл. 1).

ВИСНОВКИ

Таким чином, у статті було здійснено аналіз існуючих підходів до визначення поняття «ефективність діяльності підприємства» та його головних критеріїв оцінки. Проаналізовано переваги та недоліки різних підходів до оцінки ефективності діяльності підприємства. Для здійснення комплексної оцінки ефективності діяльності підприємства запропоновано проводити оцінку за такими критеріями: економічної ефективності виробництва; ефективності використання праці; ефективності використання основних виробничих фондів; ефективності використання матеріальних ресурсів; ефективності використання фінансових та інвестиційних коштів; якості продукції; фінансово-економічні показники; ефективності використання активів.

Результати проведених досліджень є підґрунтям аналізу ефективності діяльності підприємства та вибору напрямів його подальшого діяльності. У подальших наукових розвідках планується розробка методичного забезпечення щодо вибору напрямів подальшої діяльності підприємства. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Алле М. Экономика как наука / пер. с франц. И. А. Егорова. М. : Наука для общества, РГГУ, 1995. 168 с.
2. Олексів І. Б. Аналіз ефективності діяльності підприємства на засадах узгодження інтересів груп економічного впливу. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 1. С. 209–214. URL: https://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2012_1_209_214.pdf
3. Говорушко Т. А., Климаш Н. І. Управління ефективністю діяльності підприємств на основі вартісно-орієнтованого підходу : монографія. Київ : Логос, 2013. 204 с.
4. Детмер У. Теория ограниченный Голдратта: Системный подход к непрерывному совершенствованию / пер. с англ. М. : Альпина Паблишер, 2017. 444 с.
5. Економічна енциклопедія : у 3-х томах. / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ : Академія, 2000. Т. 1. 602 с.
6. Завадський Й. С., Осовська Г. В., Юшкевич О. О. Словник економічних термінів. Київ : Кондор, 2006. 356 с.

Система критеріїв комплексної оцінки ефективності діяльності підприємства

Показник	Критерій
Економічної ефективності виробництва	Рівень задоволення потреб ринку, виробництво продукції на одиницю витрат ресурсів, витрати на одиницю товарної продукції, прибуток на одиницю загальних витрат, рентабельність виробництва
Ефективності використання праці	Трудомісткість одиниці продукції, відносне вивільнення працівників, темпи зростання продуктивності праці, частка приросту продукції за рахунок зростання продуктивності праці, коефіцієнт ефективності використання робочого часу, економія фонду оплати праці, випуск продукції на 1 грн фонду оплати праці
Ефективності використання основних виробничих фондів	Фондовіддача основних фондів, фондомісткість продукції, рентабельність основних фондів, фондовіддача активної частини основних фондів
Ефективності використання матеріальних ресурсів	Матеріаломісткість продукції, матеріаловіддача, коефіцієнт використання найважливіших видів сировини та матеріалів, витрати палива й енергії на 1 грн чистої продукції, економія матеріальних витрат, коефіцієнт вилучення корисних компонентів із сировини
Ефективності використання фінансових та інвестиційних коштів	Коефіцієнт оборотності оборотних коштів, тривалість одного обороту нормованих оборотних коштів, відносне вивільнення оборотних коштів, питомі капіталовкладення, капіталовкладення на одиницю введених потужностей, рентабельність інвестицій, строк окупності інвестицій, модель Дюпона, EPS (чистий прибуток на одну акцію), ROE (дохідність акціонерного капіталу), ROA (дохідність чистих активів), CF (грошовий потік), EVA (економічна додана вартість), EBITFA (операційний прибуток), MVA (ринкова додана вартість), BSC (збалансована система показників), CVA (грошова додана вартість), TSR (показник сукупної акціонерної дохідності), CFROI (грошовий потік віддачі на інвестований капітал)
Якості продукції	Економічний ефект від поліпшення якості продукції, частка продукції, яка відповідає кращим світовим і вітчизняним зразкам
Фінансово-економічні показники	Ліквідності, платоспроможності, прибутковості, рентабельності
Ефективності використання активів	Фондовіддача, оборотність всіх активів, оборотність матеріальних ресурсів

Джерело: узагальнено за [11; 14].

- Каплан Р. С., Нортон Д. Система сбалансированных показателей. От стратегии к действию. М. : Олимп-Бизнес, 2004. 320 с.
- Лайкер Дж. К. Дао Toyota. 14 принципов менеджмента ведущей компании мира / пер. с англ. М. : Альпина Паблишер, 2018. 400 с.
- Мочерный С. В., Некрасов В. Н., Овчинников В. Н., Секретарюк В. В. Экономическая теория : учебник для вузов. М. : ПРИОР, 2000. 211 с.
- Пісковець О. В. Теоретичні аспекти формування економічного механізму ефективної діяльності підприємства. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2017. № 3. С. 95–101.
- Погребняк А. Ю., Ліннік І. М. Методичні підходи щодо оцінки ефективності діяльності підприємства. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2017. Вип. 19. С. 187–192. URL: <http://sb-keip.kpi.ua/article/view/98207/98423>
- Прядко В. В. Теоретико-методологічні аспекти ефективності сільськогосподарського виробництва. *Економіка АПК*. 2003. № 10. С. 69–77.
- Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства : навч. посіб. 3-тє вид., випр. і допов. Київ : Знання, 2007. 668 с.
- Сухарева К. В., Колодьянова А. А. Оцінка ефективності діяльності підприємства: теоретико-методологічний підхід. *Економічний форум*. 2016. № 1. С. 241–245.
- Хмелевський О. В. Оцінка якості прибутковості в інноваційно-інвестиційному розвитку підприємств машинобудування. *Економіст*. 2008. № 3. С. 50–53.
- Эмерсон Г. Двенадцать принципов производительности. М. : Экономика, 1992. 224 с.
- Allais M. The Conditions of efficiency in the economy. *Economia Internazionale*. 1968. Vol. XXI. No. 3. P. 3–24.

REFERENCES

- Allais, M. "The Conditions of efficiency in the economy". *Economia Internazionale*, vol. XXI, no. 3 (1968): 3-24.
- Alle, M. *Ekonomika kak nauka* [Economics as a Science]. Moscow: Nauka dlya obshchestva; RGGU, 1995.
- Detmer, U. *Teoriya ogranicheniy Goldratta: Sistemnyy podkhod k nepreryvnomu sovershenstvovaniyu* [Goldratt's Theory of Constraints: A Systems Approach to Continuous Improvement]. Moscow: Alpina Pablisher, 2017.
- Ekonimichna entsyklopediia* [Economic Encyclopedia], vol. 1. Kyiv: Akademiiia, 2000.
- Emerson, G. *Dvenadtsat printsipov proizvoditelnosti* [Twelve Principles of Productivity]. Moscow: Ekonomika, 1992.
- Hovorushko, T. A., and Klymash, N. I. *Upravlinnia efektyvnosti diialnosti pidpriemstv na osnovi vartisno-*

- orijentovanoho pidkhodu* [Management of Efficiency of Activity of the Enterprises on the Basis of the Cost-oriented Approach]. Kyiv: Lohos, 2013.
- Kaplan, R. S., and Norton, D. *Sistema sbalansirovannykh pokazateley. Ot strategii k deystviyu* [The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action]. Moscow: Olimp-Biznes, 2004.
- Khmelevskiy, O. V. "Otsinka yakosti prybutkovosti v inovatsiino-investytsiinomu rozvytku pidpriemstv mashynobuduvannya" [Assessment of the Quality of Profitability in the Innovation and Investment Development of Machine-building Enterprises]. *Ekonomist*, no. 3 (2008): 50-53.
- Layker, Dzh. K. *Dao Toyota. 14 printsipov menedzhmenta vedushchey kompanii mira* [Dao Toyota. 14 Management Principles of the World's Leading Company]. Moscow: Alpina Publisher, 2018.
- Mochernyy, S. V. et al. *Ekonomicheskaya teoriya* [Economic Theory]. Moscow: PRIOR, 2000.
- Oleksiv, I. B. "Analiz efektyvnosti diialnosti pidpriemstva na zasadakh uzgodzhennia interesiv hrup ekonomichnoho vplyvu" [Analysis of Enterprise Activity Effectiveness Based on Agreement of Stakeholder Interests]. *Marketynh i menedzhment innovatsii*. 2012. https://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2012_1_209_214.pdf
- Piskovets, O. V. "Teoretychni aspekty formuvannya ekonomichnoho mekhanizmu efektyvnoi diialnosti pidpriemstva" [Theoretical Aspects of Economic Mechanism of Effective Activity of Enterprise]. *Ekonomika. Menedzhment. Biznes*, no. 3 (2017): 95-101.
- Pohrebniak, A. Yu., and Linnik, I. M. "Metodychni pidkhody shchodo otsinky efektyvnosti diialnosti pidpriemstva" [Methodical Approaches to an Estimation of Efficiency of Activity of the Enterprise]. *Suchasni problemy ekonomiky i pidpriemnytstvo*. 2017. <http://sbkeip.kpi.ua/article/view/98207/98423>
- Priadko, V. V. "Teoretyko-metodolohichni aspekty efektyvnosti silskohospodarskoho vyrobnytstva" [Theoretical and Methodological Aspects of Agricultural Production Efficiency]. *Ekonomika APK*, no. 10 (2003): 69-77.
- Savytska, H. V. *Ekonomichniy analiz diialnosti pidpriemstva* [Economic Analysis of the Enterprise]. Kyiv: Znannia, 2007.
- Sukhareva, K. V., and Kolodianova, A. "Otsinka efektyvnosti diialnosti pidpriemstva: teoretyko-metodolohichni pidkhid" [Evaluation of the Efficiency of an Enterprise Activity: Theoretical and Methodological Approach]. *Ekonomichniy forum*, no. 1 (2016): 241-245.
- Zavadskiy, I. S., Osovska, H. V., and Yushkevych, O. O. *Slovyk ekonomichnykh terminiv* [Dictionary of Economic Terms]. Kyiv: Kondor, 2006.